

Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle lukiokoulutuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistamisen valmisteluun

22.2.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

VIITE: Dnro 85/040/2012

ASIA: Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle
lukiokoulutuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistamisen
valmisteluun

Taustaa

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan
lukiokoulutuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistamista.
Työryhmä järjesti kuulemistilaisuuden 8.2.2013. Työryhmä pyysi tilaisuuteen
lapsiasiavaltuutetun lausuntoa. Tähän lausuntoon on koottu lapsiasiavaltuutetun
toimiston kuulemistilaisuudessa esittämät pääkohdat. Lisäksi lausunnon perustaksi
on kartoitettu lapsiasiavaltuutetun nuorten neuvonantajien näkemyksiä.

Lapsiasiavaltuutettu on ottanut lisäksi aiemmin kantaa lukiokoulutuksen
kehittämiseen kokonaisuutena 17.2.2011 antamassaan lausunnossa (1). Tuossa
lausunnossa lapsiasiavaltuutettu arvioi lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-
ehdotuksia valmistelleen työryhmän ehdotuksia.

Lisäksi lukiokoulutusta on käsitelty lapsiasiavaltuutetun lausunnossa
koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelmasta 12.10.2012 (2). Tähän
lausuntoon on koottu myös edellä mainittujen lausuntojen ydinsisältö
lukiokoulutuksen kannalta.

LAUSUNTO

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulma lukiokoulutuksen kehittämiseen

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin
toteutumista Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toiminta pohjautuu YK:n lapsen
oikeuksien yleissopimukseen. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-

vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi lukiokoulutuksen kehittämistä lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Tärkeänä periaatteena lapsen oikeuksien sopimuksessa on lasten tasa-arvoisuus ja yhdenvertainen kohtelu. Lukiokoulutuksen kannalta tasa-arvoisuus tarkoittaa yhtäläisiä ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia koulutukseen kaikille lapsille riippumatta heidän omista tai vanhempiensa ominaisuuksista sekä kielellisestä ja kulttuurisesta taustasta.

Lukiokoulutusta ajatellen erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat 12, 29, 30 ja 31 ovat tärkeitä. Artikla 12 korostaa lapsen oikeutta ilmaista vapaasti mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämä artikla on merkityksellinen juuri siinä kohtaa, kun pohditaan koulun oppimis- ja toimintaympäristön kehittämistä yhdessä opiskelijoiden kanssa.

Artiklassa 29 todetaan, että koulutuksen on kehitettävä lapsen omia taitoja, lapsen omaa kieltä ja kulttuuria. Lisäksi on kerrottava lapsille heidän oikeuksistaan ja muiden ihmisten oikeuksista, suvaitsevaisuudesta sekä ympäristön suojelusta. Tämä artikla tukee sitä, että toisen asteen koulutuksen tulee olla yhtäläisesti kaikkien lasten saatavilla sekä fyysisesti että taloudellisesti.

Artikla 30 painottaa koulutuksen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta toteamalla, että etniseen, kielelliseen tai uskonnolliseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansoihin kuuluvilta lapsilta ei saa kieltää oikeutta nauttia omasta kulttuuristaan, harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Opiskelijoiden kokonaishyvinvoinnin kannalta erityisen tärkeä on artikla 31, jonka mukaan lapsella on oikeus lepoon, vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään. Tämän oikeuden toteutuminen edellyttää koulussa huomion kiinnittämistä sekä koulupäivän pituuteen että oppituntien sisältöihin.

Alle 18-vuotiaiden osalta vanhemmilla on edelleen ensisijainen kasvatusvastuu ja vastuu lapsen hyvinvoinnista. Kokonaishyvinvoinnin ylläpitämiseen ja edistämiseen tarvitaan yhteistyötä kodin, koulun ja muiden palveluiden kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun kokonaisarvio lukiokoulutuksen kehittämisen tarpeista

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lukiokoulutuksen tulee pyrkiä lisäämään opiskelijoiden valmiuksia ja taitoja yhteiskunnan jäsenenä kasvamiseen pelkän tietoineksen omaksumisen lisäksi. Lukio-opinnot tulisi nähdä enemmän kokonaisuuksina, joissa yhdistetään eri oppiaineiden elementtejä. Myös oppiainesisältöjä tulisi tarkastella sen mukaan, millaisia taitoja ja millaista osaamista erityisesti tarvitaan tulevaisuudessa. Yhteiskuntaopin roolin

kasvattamista ja ihmisoikeuskasvatuksen sitomista kiinteämmin opintoihin tulisi pohtia.

Lukiokoulutuksessa on tärkeää antaa opiskelijoille mahdollisuuksia vaikuttaa oman oppimis- ja toimintaympäristönsä kehittämiseen. Opinto-ohjauksen saatavuutta ja laatua tulisi parantaa. Opinto-ohjauksessa tulee kiinnittää enemmän huomioita nivelvaiheiden tukeen, opinto-ohjaajien riittävyteen ja yksilöllisiin tarpeisiin. Mahdollisuus tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen lukiokoulutukseen pitäisi taata kaikille.

Tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta tukevat koulutuksen saavutettavuuteen ja kustannuksiin liittyvät asiat. Esimerkiksi lukioverkon kattavuus tulisi turvata niin, että koulumatkan pituus ja koulumatkasta aiheutuvat kustannukset säilyisivät kaikille opiskelijoille kohtuullisina.

Lukiokoulutusta kehitettäessä tulee kiinnittää painokkaammin huomiota opiskelijan kokonaishyvintointiin, jaksamiseen ja koulussa viihtymiseen. Tähän voidaan vaikuttaa mm. opintojen tasapainoisella rytmittämällä, opiskelutaakan kohtuullistamisella ja joustavilla opintojärjestelyillä.

Yhteisöllinen ja osallistava toimintakulttuuri

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lukiokoulutuksessa on tärkeää vahvistaa opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Lukiota tulisi kehittää yhteisöllistä ja osallistavaa toimintakulttuuria tukevaan suuntaan. Opiskelijoille pitäisi antaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa oppimis- ja toimintaympäristöönsä. Tämä vaikuttaminen ja kuulluksi tuleminen tulisi kytkeä kiinteästi koulun arkipäivään niin, että opiskelijat pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi koulutilojen suunnitteluun ja kouluruokailuun. Opetusta ja oppisisältöjäkin tulisi lukiokohtaisen opetussuunnitelman sisällä katsoa niin, että opiskelijoilla on mahdollisuus sanoa sanansa niihin.

Lapsiasiavaltuutetun nuoret neuvonantajat ovat omissa kommenteissaan painottaneet opiskelijoiden osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamista lukiokoulutuksessa. Nuoret esimerkiksi näkevät oppilaskuntien merkityksen opiskelijoiden vaikuttamiskanavana tärkeänä. Eräs nuori neuvonantaja toteaa:

"Lakimuutoksiin olisi kirjattava yleinen määritelmä oppilaskunnasta. Lisäksi on kirjattava, että oppilaskunnalla on oltava hallitus, joka edustaa oppilaita koulun päätöksenteossa. On myös tärkeää määritellä, kuinka oppilaskunnan hallitus muodostetaan ja mihin asioihin se voi ja saa vaikuttaa".

Opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämisessä on tosin huomioitava myös muiden kuin aktiivisten mukaan saaminen, kuten eräs nuori hyvin huomauttaa:

"Vain hyvin aktiiviset nuoret hyödyntävät edes osaa vaikuttamismahdollisuuksistaan. Valtaosa ei käytä vaikuttamismahdollisuuksiaan ja jotkut eivät edes tiedä niistä"

Lukio-opetus ja opiskelun tuki

Yhteydet koulun ulkopuolelle ja työelämään

Lukiokoulutuksessa tulee kehittää koulun ulkopuolisen oppimisen mahdollisuuksia niin että ulkopuolinen oppiminen voidaan laskea osaksi opintoja. Tämä tukisi myös koulutuksen tasavertaisuutta siten, että erilaiset oppijat ja tekemällä oppijat saisivat vaihtoehtoisia mahdollisuuksia. Lukiokoulutuksen tulee edistää muutoinkin yhteyksiä koulun ulkopuolelle ja työelämään. Yhtenä vaihtoehtona työelämäyhteyksien syventämisessä olisi tuoda myös lukio-opetukseen työharjoittelujakso, kuten eräs nuori neuvonantaja esittää:

"Parin viikon mittainen työssäharjoittelu opettaisi opiskelijalle käytännön taitoja ja työelämän pelisääntöjä sekä auttaisi luomaan yhteyksiä työmaailmaan. On sanottu, että lukiolaisten työnhaku- ja työskentelytaidot ovat haasteelliset ja tämä olisi vastaus tähän ongelmaan"

Kouluun voitaisiin myös kutsua enemmän esimerkiksi järjestöjen edustajia kertomaan toiminnastaan. Lisäksi koulun ja kunnan yhteistyötä voitaisiin tiivistää. Koulu voisi kutsua esimerkiksi kuntapäättäjiä keskustelemaan kouluihin. Sen lisäksi, että tällaiset yhteydet voidaan kytkeä sisällöllisesti opetukseen, kontaktit helpottavat myös jatko-opintopohdintoja sekä tuovat työelämän askeleen lähemmäksi koulua.

Oppilaiden hyvinvoinnin tukeminen ja opinto-ohjaus

Lapsiasiavaltuutettu tähdentää, että oppilaiden hyvinvointia ylläpitäviin ja edistäviin toimiin pitää kiinnittää erityistä huomiota lukiokoulutuksessa. Keskeistä on, että opiskelijoiden saatavilla olevat tukipalvelut (terveydenhoitaja, psykologi, koulukuraattori, opinto-ohjaaja) auttavat osaltaan jaksamaan opinnoissa. On myös tärkeää, että palveluista tiedotetaan niin, että opiskelijat osaavat hakeutua niiden pariin. Työntekijöiden tulee olla opiskelijoille tuttuja ja osana kouluyhteisöä. Erityisesti tämä koskee psykologin ja koulukuraattorin palveluita. Myös opiskelijoiden mukaan ottaminen koulun arkeen vaikuttavaan päätöksentekoon lisää kouluviihtyvyyttä.

Myös lukioikäisten kannalta on tarpeellista sisällyttää suunnitelmiin kodin ja koulun yhteistyön edistäminen. Lukioikäisistä suurin osa on alle 18-vuotiaita. Vanhemmilla on edelleen vastuu koulunkäynnin tukemisesta ja nuoren hyvinvoinnista. Lukiolaisten liiton kyselyt ovat myös osoittaneet vanhempien olevan edelleen tärkeitä henkilöitä lukioikäistenkin huolien kuuntelijoina ja auttajina.

Lapsiasiavaltuutetun nuoret neuvonantajat näkevät hyvinvointia tukevien palveluiden merkityksen keskeisenä opinnoissa jaksamisen ja viihtymisen vuoksi:

"Oppilaan hyvinvoinnille ja jaksamiselle on tärkeintä se, että opiskelut eivät rasita opiskelijoita liikaa. Opiskelijoista täytyy lukiossakin pitää huolta, vaikka lukio-opiskelu onkin itsenäisempää kuin peruskoulussa. Opojen ja terveydenhoitajien tulisi kiinnittää erityistä huomiota opiskelijoihin, joilla on suuri työtaakka tai joilla on muuten joitain asioita elämässään, jotka voivat rasittaa opiskelijaa. Ongelmien ilmaantuessa avun on oltava lähellä lukiossakin. Terveystenhoitajia pitää olla riittävästi paikalla, kuin myös opoja ja koulupsykologeja. Tärkeää on myös, että opiskelija tuntee olonsa turvalliseksi".

Opinto-ohjauksen saatavuuteen ja laatuun tulee panostaa lukiokoulutusta kehitettäessä. Opinto-ohjausta pitäisi pohtia enemmän kokonaisuutena, jossa huomioidaan paremmin eri asteiden nivelvaiheet. Lukiokoulutuksen opinto-ohjaajien riittävyys tulisi taata sekä opinto-ohjauksen saatavuus sikälikin turvata, että voidaan huomioida yksilölliset ohjaustarpeet. Opinto-ohjauksen laatuun tulisi kiinnittää siten huomiota, että jatko-opintoja ajatellen pyrittäisiin tunnistamaan paremmin opiskelijoiden omia vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteita.

Myös nuoret neuvonantajat ovat koulutuksellista tasa-arvoa koskevassa, lapsiasiavaltuutetun aiemmassa lausunnossa (12.10.2012) sekä nyt annettavassa lausunnossa korostaneet opinto-ohjauksen tärkeyttä lukiokoulutuksessa:

"lakiin pitäisi kirjata, että opiskelijalla on oikeus henkilökohtaiseen ohjaukseen ja että 1.vuosikurssilla on jokaiselle oppilaalle laadittava henkilökohtainen opintosuunnitelma".

Nuoret neuvonantajat ovat myös esittäneet, että peruskoulun opinto-ohjaajalla olisi velvollisuus huolehtia yhteydenpidosta peruskoulun päättäneeseen oppilaaseen aina toisen asteen opintojen ensimmäiseen syksyyn saakka.

Opetuksen sisältöihin joustavuutta

Lukio-opetuksen sisältöjä ja toteutusta katsoen lapsiasiavaltuutettu rohkaisee joustavien opintomallien ja monimuotoisten opetusmenetelmien hyödyntämiseen lukiokoulutuksessa.

Lukio-opetuksen nykyisiä sisältöjä ja oppiaineita vasten tarkastellen, on tarpeen vahvistaa opinnoissa niitä taitoja sekä tietoja, jotka tukevat kansalaisuuteen kasvamista sekä yhteiskuntaan kiinnittymistä. Näihin taitoihin kuuluu lisäksi sosiaalisten taitojen ylläpitäminen. Myös ihmisoikeuskasvatuksen roolia olisi tarpeen nostaa lukiokoulutuksessa enemmän esille. Ihmisoikeuskasvatus voi nivoutua hyvin myös uskonnon opetuksen kehittämiseen.

Opetussisältöjen tulee vastata nykyisiä ja tulevia työelämän tarpeita. Monimuotoistuvan maailman ja työelämänkin tarpeisiin tarvitaan kriittisen ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoa sekä päättelykykyä. Myös monipuolinen median käyttö sekä medialukutaito ovat tärkeitä. Opinnoissa tulisi hyödyntää vahvemmin sähköisiä oppimateriaaleja ja verkossa olevia oppimisympäristöjä ja -kanavia.

Lukio-opintojen kokonaisuutta tulee opetussuunnitelmia uudistettaessa katsoa niin, että pohditaan tarkasti pakollisten aineiden ja valinnaisten aineiden suhdetta. Erityisen tärkeää on kuitenkin kehittää joustavia ja monimuotoisia oppimistapoja ja opintojen tekemisen tapoja.

Koulutuksen tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus

Yhtäläiset oikeudet suorittaa lukio-opintoja tulee taata kaikille opiskelijoille. Vammaisten sekä pitkäaikaissairaiden nuorten ja vähemmistöryhmien opiskelua pitää tukea kiinnittämällä huomiota mm. opinto-ohjaukseen, kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä jatko-opintomahdollisuuksista tiedottamiseen. Erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten opiskelijoiden ohjaaminen yliopisto-opintoihin tai muuhun jatkokoulutukseen on turvattava. Lukio-opetusta tulisi tarjota myös sairaalaopetuksen osana.

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten ja vammaisten nuorten ympäristön tulisi tukea opiskelijan tasa-arvoista osallistumista niin opetukseen kuin muuhunkin toimintaan koulussa. Ehdoton edellytys lukio-opiskelun onnistumiselle on fyysinen esteettömyys sekä myös toiminnallinen ja asenteellinen esteettömyys.

Lukio-opetuksen etäopiskelumahdollisuus on yksi hyvä vaihtoehto vammaiselle henkilölle osallistua lukio-opetukseen. Mahdollisuus etäopiskeluun ei saa vähentää koulun halukkuutta toteuttaa esteetöntä kouluympäristöä. Etäopiskelun tulee perustua opiskelijan itsensä valintaan.

Saamenkielen opetusta tulisi vahvistaa valtakunnallisesti, jotta yhteys omaa kieleen ja kulttuuriin säilyy. Suurin osa saamelaisista lapsista asuu saamelaisalueen eli pohjoisten kuntien ulkopuolella. Lainsäädännön on tärkeä turvata ainakin yhdessä lukiossa mahdollisuus opintojen ja ylioppilaskokeen suorittamiseen saamen kielellä. Etäyhteyksiä tulee hyödyntää saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen

tarjoamisessa eri puolille maata. Saamen kielen opetusta äidinkielenä tai toisena kielenä tulisi olla tarjolla koko maassa.

Syrjinnän vähentämiseen koulussa ylipäänsä tulee kiinnittää erityistä huomiota mm. siten, että opetussuunnitelmiin ja opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen lisätään tietoa vähemmistöryhmistä ja syrjinnästä ilmiönä.

Koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta voidaan edistää myös edellä jo kuvatulla tavalla opinto-ohjauksen keinoin. Lisäksi erilaiset tavat tehdä opintosuorituksia lisäävät erilaisten oppijoiden mahdollisuuksia ja tukevat näin tasavertaisuutta. Myös osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia kehittämällä voidaan edistää koulutuksellista tasa-arvoa.

Yksi keskeinen tekijä tasa-arvoiseen koulutukseen ovat opinnoista aiheutuvat kustannukset. Myös vähävaraisten perheiden lapsilla tulee olla mahdollisuus käydä lukiota, kuten myös lapsiasiavaltuutetun nuoret neuvonantajat ovat ansiokkaasti huomioineet:

"Tasa-arvon kannalta lukion kirjojen maksullisuus on epäkohta. Kirjat ovat kalliita ja osaa ei tarvita kuin yhtä kurssia varten"

"Yksi suurimmista lukion (ja koko toisen asteen opintojen) ongelmista on, että vaikka opetus on periaatteessa ilmaista, ei koulua voi suorittaa ilman kirjojen ja muiden materiaalien hankkimista. Koko lukion ajalta pelkistä kirjoista tulee arviolta yli tuhannen euron lasku ja siihen muut kulut päälle. Nämä maksut vaikeuttavat erityisesti vähävaraisten perheiden lapsien opiskelua".

Jyväskylässä 22.2.2013

Maria Kaisa Aula
Lapsiasiavaltuutettu

Jouko Laaksonen
Ylitarkastaja

Kirsi Pollari
Ylitarkastaja

(1) Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmistelleen työryhmän ehdotuksista

<http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/-/view/1555263>

(2) Lapsiasiavaltuutetun lausunto koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelman taustamuistiosta

<http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/-/view/1834347>